

General-pukovnik
MILAN BJELOGRLIĆ

Neka značajnija obilježja mostarske operacije

Mostarska operacija pripada kategoriji napadnih operacija, koje su krupni operativni i operativno-strategijski sastavi Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije izvodili širom našeg ratišta u drugoj polovini 1944. i prvih mjeseci 1945. godine. Takvih operacija, kao što je poznato, bilo je desetak. Svaka od njih ima svoje osobeno mjesto i specifična obilježja u ratnoj praksi i vojnoj teoriji narodnooslobodilačkog rata. Može se reći da je za sve zajedničko slijedeće: (1) njihovim uspješnim izvođenjem konačno su oslobođani prostori dijelovi jugoslovenske teritorije (čime je ostvarivan i najkrupniji strategijski cilj rata i revolucije — uništenje okupatora i njegovih saveznika, i trajno, definitivno oslobođenje zemlje; i (2) istovremeno, uspjehom u tim operacijama ubrzano su stvarani svi bitni politički, vojni i materijalni preduslovi za formiranje armija kao najviših operativno-strategijskih grupacija, sposobnih za izvođenje najsloženijeg i najvišeg oblika borbenih dejstava — završne napadne operacije strategijskog značaja. Tu operaciju za konačno oslobođenje zemlje uspješno su izvele naše četiri armije, zajedno sa snagama Mornarice NOVJ (Jugoslovenske mornarice) i Vazduhoplovstva NOVJ (Vazduhoplovstva Jugoslovenske armije), kao i brojnim partizanskim jedinicama.

Sve napadne operacije jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (Jugoslovenske armije) u poslijednjoj ratnoj godini (kao uostalom i u toku cijelog rata) izvođenje su na osnovu jedinstvenog strategijskog koncepta i ideje druga Tita, kao vrhovnog komandanta oružanih snaga i prve ličnosti revolucije, i bile su u funkciji rea-

lizovanja osnovnih političkih i vojnih ciljeva narodnooslobodilačke borbe. Neke od njih su u tom pogledu imale izuzetno zapaženo mjesto i ulogu.

— Prodor Operativne grupe divizija (Druge proleterske, Pete krajiške i Sedamnaeste istočnobosanske) i jedinica Prvog proleterskog i Dvanaestog udarnog korpusa u Srbiji, u razdoblju kraj jula — početak septembra 1944. godine, čime je započeta realizacija strategijske ideje druga Tita o pomjeranju težišta oružane borbe na istočni dio jugoslovenskog ratišta, gdje su već djelovala četiri korpusa (Trinaesti i Četrnaesti u istočnoj Srbiji, a Petnaesti i Šesnaesti u Makedoniji), što je bilo od neprocjenjivog političkog i vojnog značaja.

— Napadna operacija Prve armijske grupe (jačine devet divizija), u sadejstvu sa jedinicama Crvene armije, u septembru i oktobru 1944. godine, radi oslobađanja Šumadije i Beograda i prenošenja operacija sjeverno od r. Save.

— Serija uspješno izvedenih napadnih operacija u zapadnim i središnjim dijelovima zemlje: kninska (od 26. 10. do 9. 12. 1944), Mostarska (od 6. do 15. 2. 1945, sarajevska (od 28. 3. do 12. 4. 1945) i druge, kojima je iz osnova uzdrman i poremećen cjelokupni njemački strategijski front u Jugoslaviji, i to upravo na njegovom najosjetljivijem južnom krilu, kojim je trebalo da se povlači snažna Grupa armija »E« iz Grčke.

I

Nakon oslobođenja Dalmacije, uspješno izvedene kninske operacije i razbijanja neprijateljevih snaga u većem dijelu Hercegovine, prema svim operativno-strategijskim procjenama neretljanski operacijski pravac, kao i cjelokupni operativni prostor južne Dalmacije i Hercegovine, bili su posebno značajni za dalja dejstva u okviru opšteg plana za definitivno oslobođenje zemlje, a posebno u vezi sa eventualnim izvlačenjem nemačke Grupe armija »E« iz Srbije i Crne Gore na sjever. Zbog toga je i direktrisa dejstva snaga angažovanih u mostarskoj operaciji bila usmjerena osnovnim pravcem jug — sjever, jer je to bio najkraći pravac kojim se sa jadranske obale izbijalo u širi rejon Sarajeva, gdje se nešto kasnije odigrala još jedna velika bitka, uz učešće naša tri korpusa — sarajevska operacija. Širina tog operacijskog pravca omogućila je, doduše na specifičan način, angažovanje vrlo krupnog operativnog sas-

tava sve do Bijelog Polja i ulaska u kanjon Neretve, što je bilo od izuzetnog značaja za realiziranje daljih operativnih planova i zadataka.

Gotovo na svim pravcima u toku operacije neprijatelj je prilikom povlačenja vršio masovna zaprečavanja — rušio je za sobom sve mostove (od Metkovića do Konjica) i razarao željezničke pruge, što se vjerovatno moglo spriječiti (bar djelimično) da su naše snage u njegovoj pozadini bile aktivnije i da je efikasnije organizovano paralelno gonjenje od Mostara do Ivan-planine. Uostalom, to je dokazao i primjer Mostara, u kojem su pripadnici narodnooslobodilačkog pokreta (predvođeni članovima Partije i SKOJ-a) u sadejstvu sa jedinicama Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije koje su napadale sa fronta, uspjeli da spriječe rušenje već pripremljenih (miniranih) objekata: mostova, rudnika, željezničke stanice i dr. Stečena iskustva u tom pogledu zaslužuju pažljivije i studioznije izučavanje (pa i uopštavanje), jer mogu biti od interesa i za našu suvremenu strategiju i ratnu doktrinu, posebno kada je riječ o pripremanju gradova i većih urbanih centara za opštenarodni odbrambeni rat.

Upornost kojom su branili Široki Brijeg, Nevesinje, Mostar i Ivan-planinu, kao i desetine utvrđenih objekata u širem i užem rejonu borbenih dejstava — najpouzdaniji je indikator značaja koji su njemačke i kvislinške komande i oficiri pridavali neretljanskom operacijskom pravcu i odbrani šireg prostora Sarajeva. Neprijatelj se tako uporno branio da je čak žrtvovao i pojedine kompletne jedinice i posade, a njihovi komandanti izvršili su samoubistva. Za takvu upornu odbranu bilo je više razloga, ali je za njemačku Vrhovnu komandu i Komandu jugoistoka jedan, vjerovatno, bio najznačajniji. Kada su sredinom januara 1945. godine zaštitničke trupe Grupe armija »E« kod Višegrada prešle r. Drinu, operativni značaj Mostara i cijelog neretljanskog pravca kao isturenog bastiona za odbranu njemačke linije »Grün« postao je do te mjere naglašen da su sve njemačke komande bile obavezane da ga brane »do posljednjeg čovjeka«. U protivnom, postojala je realna opasnost od brzog izbijanja naših jedinica u dolinu r. Bosne, čime bi bilo dovedeno u pitanje odstupanje i povlačenje izuzetno snažne i brojne njemačke grupacije sa juga, pogotovo zbog malog broja komunikacija i izrazito nepovoljnog topografskog sastava zemljišta. Na tu činjenicu računalo se i u našoj i u neprijateljevoj procjeni situacije, pa je u skladu s tim i »utkana« u našu osnovnu zamisao izvođenja operacije. Štab Osmog korpusa, kao i svi štabovi divizija i brigada, znali su veoma dobro da od brzine izvođenja i uspjeha mostarske operacije

zavisi ne samo konačno oslobođenje Hercegovine već i dalji razvoj operacija u središnjim dijelovima zemlje, a još više — izvođenje završnih operacija za konačno oslobođenje. To mostarskoj operaciji daje posebnu »specifičnu težinu« koju, katkada, dovoljno ne uočavamo. Pri tome, ne smije se gubiti iz vida i činjenica da je nakon uspješno izvedenih operacija za oslobođenje Dalmacije, Hercegovine, kao i kninske i mostarske operacije, nastala kvalitativno nova vojna i politička situacija u zapadnim dijelovima zemlje koja je omogućila formiranje nove, Četvrte armije i okretanje fronta ka Lici, sjevernim krajevima zemlje, Trstu i dolini Soče.

II

Prema kriterijumima teorije ratne vještine, mostarska operacija je imala gotovo sva bitna obilježja savremene napadne operacije armijskog nivoa, kakve su izvođene u drugom svjetskom ratu. To potvrđuju slijedeće činjenice:

1) mostarska operacija je imala jedinstven cilj, a komandovanje svim snagama u zoni operacije bilo je u cjelini objedinjeno;

2) kao i u svim savremenim napadnim operacijama, tako je i u mostarskoj postojala sasvim određena operacijska zona u kojoj je bilo nekoliko napadnih pravaca i više objekata operativnog značaja;

3) vrijeme trajanja operacije, njen početak i kraj, precizno su određeni i regulisani, što znači da i na osnovu tog kriterijuma ona ima karakter operacije armijskog nivoa;

4) za izvođenje operacije angažovane su i koncentrisane veoma respektivne snage: četiri divizije, tenkovska brigada, artiljerijska brigada, brojne pozadinske jedinice i ustanove — ukupno preko 44.000 boraca, ne računajući organizovane snage naroda iza fronta neprijatelja, čiji je učinak takođe bio značajan.

Sličnost mostarske operacije sa mnogim armijskim operacijama tog vremena, ogleda se i u ukupnim angažovanim snagama, a posebno u strukturi tih snaga. Uz pješadiju, kao osnovnu snagu, bile su angažovane i jedinice gotovo svih rodova i vidova, s tim što su udarnu snagu činili tenkovi i artiljerija;

5) mostarska operacija je imala intervidovsko obilježje, jer su dejstva jedinica kopnene vojske snažno i aktivno podržavale i aviojedinice — dvije eskadrile lovaca — bombardera (Prva i Druga lovačka eskadrila NOVJ) sa aerodroma na Visu, dok je Mornarica

NOVJ uspjehu u toj operaciji, takođe, dala značajan doprinos, omogućivši brzo i pravovremeno prikupljanje, a zatim snabdijevanje snaga Osmog korpusa;

6) jedinicama Osmog korpusa, koje su borbena dejstva izvodile u zahvatu fronta, sadejstvovala su i brojne snage narodnooslobodilačkog pokreta u dubini rasporeda neprijatelja, posebno u gradovima. Naročito intenzivna bila je aktivnost partijske i skojevske organizacije u Mostaru, koje su i u uslovima najveće ilegalnosti ostvarivale izuzetno snažan uticaj na stanovništvo, i čiji je efekat političkog i drugog djelovanja (obavještajnog, ekonomskog, sanitetskog) bio od dragocjenog značaja u toku izvođenja operacije, naročito u njenoj drugoj etapi;

7) zamah mostarske operacije, dubina na kojoj je izvedena i etape realizacije, takođe su značajni kriterijumi prema kojima se ona može svrstati u armijske operacije, kakve su izvođene u drugom svjetskom ratu. U cjelini gledano, ona je izvedena u dvije etape: prva — napadna dejstva sa šire obuhvatne osnovice na tzv. spoljnu odbranu neprijatelja (od 27. 1. do 5. 2. 1945) i druga — napadna dejstva na snage neprijatelja u neposrednoj blizini grada i u samom gradu (od 6. 2. do 15. 2. 1945), nakon čega je uslijedila i faza gonjenja razbijenih dijelova okupatorsko-kvislinških jedinica. Prema mnogim proračunima, ukupna dubina operacije, uključujući i fazu gonjenja, iznosi oko 100 km, što je svrstava u kategoriju prostorno najobimnijih operativnih zahvata koje smo izvodili u toku rata;

8) u razbijanju veoma snažne grupacije neprijatelja u toku izvođenja mostarske operacije primjenjivani su različiti oblici manevra — od frontalnog proboja utvrđenih položaja, preko obilazaka i obuhvata, do okruženja i borbi u susretu. Najčešće su izvođeni kombinovani manevri i ona dejstva čijom primjenom su ostvarivani optimalni rezultati. Primjena pojedinih oblika manevra i načina izvođenja borbenih dejstava zavisila je od mnogih činilaca: odnosa snaga, konfiguracije terena, cilja koji se želio ostvariti i dr. U cjelini gledano, za mostarsku operaciju može se reći da je izvedena kombinovanjem frontalnih i partizanskih borbenih dejstava, pri čemu su frontalna dejstva bila dominantna.

Iskustva mostarske operacije, a naročito dovođenje jedinica Osmog korpusa iz srednje i sjeverne Dalmacije na polazne položaje za napad u veoma kratkom vremenu i dejstva u rejonu Nevesinja, Konjica i Ivan-planine, veoma su poučna i sa stanovišta planiranja i izvođenja borbenih dejstava širih razmjera i organizacije saobraćaja u zimskim uslovima, po velikoj hladnoći i dubokom snijegu. Ta

iskustva, kao i bogata i dragocjena saznanja i pouke koje su stekle jedinice Drugog korpusa u borbama i pokretu ka Sarajevu, zaslužuju posebnu pažnju i dalje izučavanje i uopštavanje.

Na kraju, želio bih istaći da je uspješno izvedena mostarska operacija, zajedno sa svim sličnim operacijama naše armije u tom periodu rata, bila dostojan dokaz sposobnosti Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (Jugoslovenske armije) da uz podršku naroda, na jugoslovenskom ratištu, sopstvenim snagama izvede predstojeću završnu operaciju najvišeg strategijskog nivoa, potpuno oslobodi preostali dio zemlje i time na najbolji način završi četvorogodišnji oslobodilački rat, što je našu zemlju ravnopravno uvrstilo u red glavnih pobjednika u drugom svjetskom ratu.